

DISSOCIATION OF IDENTITY AND THE RECONSTRUCTION OF THE SUBJECTIVE SPACE: SEBASTIAN BRANDT AND ERASMUS IN ROTTERDAM

Adriana CÎTEIA, Assistant Professor, PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: The study analyses the deconstruction of the essential individual identity, centered on the ego-divinity axis or on the ego-self in the medieval period, and the reconstruction of a multiple identity in modern times. Sebastian Brandt's individualism is on of the self search and of the discovery of the Subjective Paradise, profoundly different from the Christian collective one, in an adventure of the interior space exploration, without precedent in the antique and medieval world. The antique and medieval identity archetypes were pulverized into a multitude of anarchetypal structures, relatively easy to identify in the multiple identities of the modern subject. The personifications of the vices in Brant's work, and the coronation of Madness as master of the world in Erasmus's work are radical forms of assuming the identity metamorphoses by modern man.

Goddess Madness and the gods of vices are proof of the need of a subjective pantheon, of elaborating some personal divine figures, capable of replacing both the classical mythology and the Christian one, providing heroic models impossible to match. The trickster goddess of Madness from the Erasmian encomion and the gods of vices in Stultifera Navis are ephemeral gods of private happiness. The reconstruction of the subjective space overlaps the mythical-religious reasons of the Demiurge and his work: the individual assumes the liberty of reconstructing the interior space.

Keywords: identity, individualism, metamorphoses, mythology, liberty

Ipoteze relativ recente, formulate în legătură cu modalitățile de definire și de exprimare ale identității individuale semnaleză posibilitatea reidentificării personale în timp, a modificării percepției de sine, precum și a discontinuității identitare¹. Continuitatea relativă a identității admite diferite grade, până la negarea postmodernă a coerenței *self*-ului².

Ipoteza identității fragmentate, a unui sine compus din ipostaze care produc un limbaj al sinelui multiplu³ transformă individul într-un „multiplex”⁴. În analiza lui O. Flanagan, sinele de tip puzzle este profund diferit de sinele disociat, cu mai mulți naratori, care nu pot stabili o legătură coerentă între segmentele narrative de sine. Identitatea disociată presupune existența unor subunități ale sinelui („subselves”) care nu comunică între ele, sunt incompatibile și se comportă ca alteridentități⁵.

¹ Jennifer Radden, „Identity, Personal Identity, Characterization Identity and Mental Disorder” în *The Philosophy of Psychiatry*, Oxford University Press, 2004, p. 133 și urm. Eadem, *Divided Minds and Successive Selves*, Cambridge MA: MIT Press, 1996.

² O. Flanagan, *Multiple Identity, Character Transformation and Self-Reclamation*, Oxford University Press, 1996.

³ K. Wilkes, „How many Selves make Me?” în D. Cockburn (ed.), *Human Beings*, Cambridge University Press, 1991.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

Disocierea identității a fost definită fie ca o ruptură în puzzle-ul integrator al ipostazelor identitare⁶, fie ca manifestare a unei capacități adaptative sau a unui mecanism defensiv⁷. Între alteridentități, bariera disociativă este permeabilă, astfel încât există posibilitatea reasocierii identitare⁸.

O ipoteză particulară este cea a sinelui fictiv, specific identității disociate, dezvoltat în contrapondere cu cel real, și însoțit de malformarea memoriei⁹. Amintirea unui eveniment trecut presupune astfel reexperimentarea, redescrierea fictivă a acestuia, după un scenariu adaptat regulilor complicității cu sinele¹⁰. Amintirea („imagine ecforată din trecut”¹¹) devine nucleul în jurul căruia se construiește o identitate de tip criptomnesic, un înveliș identitar protector, obținut prin regresie. Rememorarea unui eveniment, la o anumită distanță în timp presupune întoarcerea la o etapă timpurie a personalității ca la o entitate alogenă¹². În demersul autodiegetic, la un moment dat, narațiunea de sine își pierde veridicitatea, finalul real al unui episod din viață fiind înlăturat, decupat, și reconstruit în sensul dorit de autobiograf¹³.

„Contractele lui Ulysse”¹⁴, exercițiile „viitorului dominat”¹⁵ sau „autonomiei precedente”¹⁶ sunt încercări de anticipare a metamorfozei identitare, și de corectare a tendințelor de malformare identitară sau de prevenire a consecințelor acesteia prin „cenzurarea sinelui”¹⁷.

Există însă și ipoteza metamorfozei independente de o structură identitară constantă, bazată pe construcția narativă, ficționalizată a sinelui, în etape:

a. redefinirea individului ca personaj, după schema clasică a arhetipului Proteus sau prin imitație;

⁶ B. G. Brown, “The BASK (Behavior, Affect, Sensation, Knowledge) Model of Dissociation”, *Dissociation*, (1998) 1 1: p. 4-23.

⁷ Stephen E. Braude, “The Nature and Significance of Dissociation”, în Jennifer Radden, *op. cit.*, p. 107-116.

⁸ S.E. Braude, *First Person Plural: Multiple Personality and the Philosophy of Mind*, rev. ed. Lanham MD, Rowman and Littlefield, 1995.

⁹ G. Graham, „Recent Work in Philosophical Psychopatology” , *American Philosophical Quarterly*, (2002) 39: p. 109-133; N. Spanos, *Multiple Identity and False Memories: a Sociocognitive Perspective*, Washington DC, American Psychological Association, 1996, *passim*.

¹⁰ Ficționalizarea sinelui și instalarea memoriei false pot fi reacții la evenimente traumatizante, conflicte sau etape ulterioare saturării identitare. S. M. Park, „False Memory Syndrome”, *Hypatia*, (1997) 12,2: p. 1-50.

¹¹ C.G. Jung, *Personalitate și transfer*, Editura Teora, București, 1996, p. 34.

¹² Ian Hacking, *Rewriting the Soul: Multiple Personality and the Sciences of Memory*, Princeton University Press, 1995, *passim*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ R. Dresser, „The Ulysses Contract”, *Hastings Center Report*, (1984) 14, 3: p. 13-16. Contractele lui Ulysse ca formă de autocontrol și prevenire a unor acțiuni care ar avea consecințe negative în plan moral individual, dar și colectiv au fost inspirate din episodul homeric al întâlnirii dintre eroul de la Troia și Sirene. (Făpturi hibride, magice, sirenele îi seduceau pe corăbieri cu melodicitatea cântecelor lor, și îi atrăgeau în largul mării, departe de orice punct de reper. Ulysse și eroii care îl însoțeau pe drumul de întoarcere spre Ithaca s-au legat de catarg pentru a nu ceda irezistibilelor chemări). Episodul homeric al întâlnirii cu Sirenele poate fi interpretat în sensul importanței autocunoașterii ca modalitate de cenzurare a dorințelor și pasiunilor proprii, cu ajutorul rațiunii (metafora catargului). Autocunoașterea reprezintă, în parabola homerică singura modalitate de anticipare, și de evitare, de prevenire a acelor acțiuni subiective cu consecințe negative asupra itinerariului existențial. Metamorfoza identității, ca și profilaxia acesteia nu exclud trăsăturile persistente ale personalității.

¹⁵ A. Buchanan, „Advance Directives and the Personal Identity Problem”, *Philosophy and Public Affairs*, (1988) 17, 4: p. 277-302.

¹⁶ M. Quante, „Precedent Autonomy and Personal Identity”, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, (1999) 9, 4: p. 365-381.

¹⁷ A. Buchanan, *loc. cit.*

- b. instalarea dimorfismului identitar prin disocierea în narator și personaj;
 c. recompunerea prin identificare fictivă¹⁸ caz în care se poate pune semnul egalității între identitate și caracterizarea de sine prin narativizarea *self*-ului¹⁹.

O primă lectură a operelor lui Sebastian Brandt²⁰ și Erasmus din Rotterdam²¹ orientează interpretarea spre vulnerabilitatea morală umană, existența individuală fiind doar un voiaj „pe marea ispitelor”, iar vinovăția, în sensul *amartiei*²² creștine, imposibil de evitat.

Aparent, ambele opere sunt construite pe ideea parepidemiei tragice, care reduce existența la căutarea unei fericiri individuale, iluzorii.

„Nebunia” finalului de Ev Mediu pare a nu mai avea nimic în comun cu *moria*²³ epocii antice și medievale creștine.

Sub crusta ideatică subțire a pericolului rătăcirii, îndepărtării de etica creștină, care a determinat catalogarea prea simplistă a celor două opere drept satire, se află un discurs profund al regăsirii de sine, într-un spațiu neexplorat, prins între două țărături: unul vechi, abandonat, și unul nou, încă nedefinit.

La Brandt, căutarea unui *locus voluptatis* necesită o hartă ale cărei puncte de referință sunt „plăcerile interzise” de *ethos*-ul creștin. Fiecare poem-monolog este o oprire, dar și un indiciu nou în configurarea itinerariului spre *Narragonia*, și implicit, în efortul cunoașterii de sine. Dar pe măsură ce „corabia” înaintează și monologurile se succed, Paradisul căutat pare să se retragă, pentru a lăsa personajele să se descopere fără teama de pedeapsa eshatologică. *Corabia Nebunilor* explorează o lume nouă, în care fațete identitare respinse de morala creștină ies la lumină într-o manieră surprinzătoare.

Puntea corabiei devine scena unui teatru interior pe care își fac apariția ipostaze identitare interzise, care își rostesc discursul deculpabilizator în fața unui spectator unic- Eul care urmărește jocul dedublărilor sale.

Eului care se confesează îi este necesar un orizont nou de expresie- „marea ispitelor” care capătă dimensiunile apelor primordiale peste care plutea *Logos*-ul divin al *Genezei*. Brandt propune o reconfigurare a spațiului individual cu valoarea unei *Geneze* subiective. Ficționalizării eului care își asumă rolul de demiurg, îi corespunde ficționalizarea lumii, substituirea spațiului constrângător al Cetății cu un spațiu fără coordonate, și a *Grădinii Edenului* cu insula *Narragonia*.

Renașterea universului interior presupune reînțoarcerea la eul mitologizat. Fie că este vorba despre evantaiul de ipostaze ale eului deculpabilizat prin îndepărtarea de orizontul de semnificații creștin, în cazul lui Brandt, sau de explorarea fațetelor ascunse ale identității, la Erasmus, redescoperirea realității subiective se produce într-un spațiu nou, autonom, aflat între sistemul de referință creștin și cel mitic clasic.

Personificările viciilor în opera lui Brandt, și încoronarea Nebuniei ca stăpână a lumii în opera lui Erasmus sunt forme radicale de asumare a metamorfozelor identitare, de către omul modern.

¹⁸ J. Radden folosește în *op. cit.*, p. 143 sintagma „clasificare fictivă a sinelui”.

¹⁹ M. Schechtman, *The Constitution of selves*, New York, Cornell University Press, 1996.

²⁰ *The Ship of Fools*, translated by Alexander Barclay, Edinburgh, William Paterson, London, Henry Sotheran and Co, 1974. Prezenta ediție este reeditarea fidelă a variantei engleze apărute în anul 1509.

²¹ Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei*, trad. Ștefan Bezdechi, Editura Minerva, București, 2000.

²² Păcat, ispită.

²³ Nebunia ca ieșire irațională din sine, încălcare temporară a normelor sociale stabilite prin lege și tradiție.

Zeița Nebunia și zeii viciilor sunt dovada necesității unui pantheon subiectiv, a elaborării unor figuri divine personale, capabile să înlocuiască atât mitologia clasică, cât și mitologia creștină, furnizoare de modele eroice imposibil de egalat. Zeița Trickster a Nebuniei din *enkomion*-ul erasmian și zeii viciilor din *Stultifera Navis* sunt zei efemerii, ai fericirii private. Reconstrucția spațiului subiectiv suprapune motivele mitico-religioase ale Demiurgului și operei sale: individul își asumă libertatea multiplicării identitare.

În opera lui Sebastian Brandt, monologurile viciilor personificate pot fi interpretate ca răspunsuri la întrebările individului antrenat în aventura autocunoașterii, ale cărei direcții sunt *Paradisul* biblic sau *Narragonia* subiectivă.

Plasat dincolo de orice interdicție morală, spațiul *Narragoniei* este un spațiu al negativității eliberatoare, în care temerile provocate de exigențele creștine și de perisabilitatea liberului arbitru sunt atenuate.

Narragonia este punctul terminus al căutării de sine, al identificării unui Paradis interior. Corabia, personajele și monologurile lor sunt expresia trăirilor particulare, ermetic raportate la spațiul individual. Convertirea lor în limbajul comun *Stultiferei Navis* a avut drept consecință mitologizarea sinelui. Soluția lui Brandt a fost suspendarea dialogului, și înlocuirea acestuia cu o suită de monologuri care definesc o mistică a iubirii de sine.

Corabia conturează harta unui spațiu compensator, un refugiu construit printr-un joc al devalorizării sistemelor de referință tradițional-creștine. Fuga din lume înlocuiește o realitate neconvenabilă, cu o alternativă ideală, subiectivă.

Personajele celor două opere sunt din perspectiva eticii creștine, antimodele, antieroi, neconformi cu tipologiile creionate în Antichitate și Evul Mediu. Amestecul de spontaneitate, veselie, neliniște, mister definește *enkomion*-ul nebuniei și reduce păcatul (înțeles ca amestec între *hybris*-ul păgân și *amartia* creștină) la dimensiunile greșelii infantile, inerente aventurii căutării de sine. Deculpabilizarea prin explorarea labirintului interior este însoțită de metamorfoza persoanei în personaj, înțeles ca duplicat negativ.

Retragerea în spațiul interior însoțită de jocul personajelor care exprimă ipostazierea identității individuale accentuează diferența între cunoașterea narcisistă de sine, care exclude măștile identitare, și cunoașterea pigmalionică de sine, care le produce.

Desprinderea de țărnul cunoscut, în căutarea *Narragoniei* poate fi înțeleasă ca o consecință a nevoii de autonomie a individului, de neconformitate cu lumea, de autenticitate, de expansiune a personalității. Căutarea unor noi sisteme de referință personale este consecința îndoielii asupra opțiunilor regăsirii de sine furnizate de gândirea filosofică clasică și creștină. Aventura autodescoperirii are loc într-un spațiu nou, în care terapia deculpabilizării se face prin suita de monologuri-mărturisiri ale viciilor personificate.

Narrenschiff- *Corabia Nebunilor* imaginată de Sebastian Brandt și *Laus Stultitiae* – *Lauda* erasmiană a *Nebunei* capătă aspectul unor confesiuni, necesare *catharsis*-ului individual și descoperirii paradisului propriu.

Impresia pe care o lasă cele 113 cânturi din *Narrenschiff* este că toate monologurile sunt prezentate în același timp, ca dovezi ale sincerității față de sine. Pentru Brandt și Erasmus, nebunia este o stare de perpetuă căutare a polilor identității. Dar în timp ce Brandt construiește o alternativă a Paradisului creștin, opera erasmiană pare să argumenteze în favoarea reîntoarcerii la alternativa biblică a Paradisului.

Brandt și Erasmus redimensionează controversa creștină asupra dipsihismului, a luptei interioare dintre Cele două Cetăți- cetatea Babilonului și cetatea Ierusalimului²⁴, cetatea terestră și „cetățuia din suflet”²⁵, care a produs în secolele IV-XIII, cel puțin două modele de literatură:

- modelul mistic, având ca teme centrale lupta cu gândurile-ispită (*logismo*)²⁶, *monotropia*²⁷ și înstrăinarea de lume,
- modelul etic augustinian și postaugustinian al cetății divine interioare²⁸.

Ambele modele au ca surse veterotestamentare general invocate *Psalmul* 44, și *Exod* 3, 14, tema comună fiind dialogul dintre Dumnezeu și sufletul omenesc chemat „să se lepede de caldeeni” (simbol al păcatelor) pentru a veni să trăiască „în împărăția celor vii”. „Exi de tera tua” se referă în exegeza creștină la renunțarea la bunurile pământești, „de cognatione tua” din continuarea textului psaltic, la abandonarea felului anterior de viață, „de domo patris tui”, la uitarea amintirilor despre lume²⁹.

Tema *ekdemiei*³⁰, a autoexilului a fost inspirată, însă și de îndemnul paulin „me dipsychein”³¹- „să nu ne împărțim sufletele”, care a produs o luxuriantă literatură creștină a celor două căi și „celor două suflete”, care se exclud reciproc.

Decizia autoexilului a fost motivată așadar, de nevoia de a exprima o identitate de tip parepidemic creștin. Distanțarea de lume instaurează o interioritate în incinta căreia este posibilă contemporaneitatea cu trecutul creștin și cu viitorul parousianic.

Cei doi autori redefinesc tema psihomahiei, utilizând un dublu sistem de referință:

- lupta dintre suflet și rațiune
- lupta dintre afecte, în teatrul interior al personalității.

În opera lui Brandt, Eul își definește pluralitatea prin ipostazierea identitară. Pluralul devine sinonimul identității multiple. *Stultifera Navis* instituie un Eu mobil, capabil să reformuleze vechiul dialog creștin cu „gândurile”, prin narativizarea nebuniei. *Filomor*ia erasmiană este o modalitate de a explica duplicarea sinelui, dinamica relației dintre cunoscut și necunoscut în demersul autocunoașterii. Dialogul cu Dumnezeu este înlocuit de dialogul cu sinele, tipic unei conduite filautiste de refugiu și de deculpabilizare.

Monologurile viciilor din *Stultifera Navis* pot fi interpretate în sensul redefinirii relației Eu-Noi. Noi (ca sumă a ipostazelor identitare, a viciilor personificate) devine masca în spatele căreia se conturează identitatea multiplă. Mișcarea corabiei spre *Narragonia* definește un spațiu dublu al rostirii: scena interioară a confesiunii, și fundalul (marea, și insula) ca spațiu de reflectare a interiorității, dar și ca spațiu al disocierii identitare³². Iluzia mișcării între țărâmul abandonat și *Narragonia* definește o identitate imposibilă în sistemul de referință creștin, care suferă o conversie determinată de nevoia de autonomie.

²⁴ Fer. Augustin, *De civitate Dei*, Editura Institutului Biblic, București, 1997.

²⁵ Meister Eckhart, *Cetățuia din suflet*, Editura Herald, București, 2004.

²⁶ T. Spidlik, *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, vol. 1, Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 272-278.

²⁷ concentrarea gândurilor asupra relației dintre individ și Divinitate.

²⁸ Charles Taylor, *Sources of the Self. The Making of Modern Identity*, Cambridge University Press, 2009, p. 127-143.

²⁹ A. Guillaumont, *Originile vieții monahale*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 124-126.

³⁰ A abandonării unui sistem de referință familiar.

³¹ 1Corinteni 23, 1-2.

³² D. Cargnello, *Alterita e alienita*, Casa Fioriti, Roma, 2010.

Cele două opere propun o definiție a psihomahiei ca antagonism între pasiuni și valorile etice, dar și ca revelație de sine care produce o deturnare a direcției (creștine) a vieții, o răsturnare a regimului intern al persoanei³³.

Nebunia din *Narenschiff* și *Laus* nu mai are nimic în comun cu *moria* creștină, ci este rezultatul familiarizării cu propriile patimi.

Popularitatea operei lui Sebastian Brandt s-a datorat stilului ușor și liber, dar și manierei de lucru: scurte poeme satirice, care prezintă „nebuniile naturii umane”³⁴, spre amuzamentul și educarea contemporanilor. Stilul este tipic secolului al XV-lea³⁵: Brandt apelează la autoritatea clasicilor, descrierea fiecărui viciu fiind însoțită de trimiteri la autorii antici sau la sursele biblice, ceea ce dă operei un aspect stromatic.

Dintre autorii greci este preferat Plutarh, (în traducere latină), iar dintre latini, Ovidius, Iuvenal, Catulus, Vergilius, Seneca, Cicero. Din *Vechiul Testament* (folosit și ca sursă de inspirație pentru ilustrațiile cărții, care s-au bucurat de aceeași popularitate ca și textul³⁶) sunt preferate pasaje din *Proverbe*, *Înțelepciunea lui Solomon*, *Eclesiastul*³⁷.

Poemul este împărțit în 113 secțiuni care prezintă, cu excepția unei scurte introduceri și a concluziilor, păcatele, viciile, extravaganțele vremii³⁸, cu un evident scop pedagogic.

Corabia Nebunilor este un spațiu din care vechea rațiune a lumii dispare:

*“I am the firste fole of all the hole nauy
To kepe the pompe, the helme and eke the sayle
For this is my mynde, this one pleasoure haue I
Of bokes to haue grete plenty and aparayle
I take no wysdome by them: nor yet auayle
Nor them preceyue nat: And then I them despyse
Thus am I a foole and all that sewe that guyse”³⁹*

Odată cu Brandt și Erasmus, nebunia intră în universul unui discurs filosofic având ca repere adevărul și minciuna, viața și moartea.

Tema nebuniei și a pierderii de sine, prin pierderea memoriei și confuzia identitară a fost viguros conturată în Antichitatea clasică⁴⁰, și reluată în perioada Renașterii⁴¹. În opera lui Brandt, imaginea nebunului-personaj este rezultatul suprapunerii a două arhetipuri:

³³ R. Jaccard, *L'exil intérieur. Schizoïdie et civilization*, Presses Universitaires de France, 2000.

³⁴ *The Ship of Fools*, translated by Alexander Barclay, Edinburgh, William Paterson, London, Henry Sotheran and Co, 1974. Prezenta ediție este reeditarea fidelă a variantei engleze apărute în anul 1509.

³⁵ *Narrenschiff* a fost publicată în ediție princeps în dialect șvab, în anul 1494, tradusă în latină în 1497 și 1507, în germană, engleză și franceză; *Ibidem*, p. 3.

³⁶ Autorii ilustrațiilor provin din școala lui Holbein, și Martin Schön din Colmar, dar cele mai apreciate au rămas gravurile lui Dürer pentru edițiile germane. *Ibidem*, p. 6.

³⁷ Surse utilizate și de Erasmus din Rotterdam, în *Laus Stultitiae*.

³⁸ Pasagerii corabiei sunt avarii, delatorii, bețivii, desfrânații, trufașii, mândrii, gurmanzii, cei care interpretează greșit Scriptura.

³⁹ *Ibidem*, p. 84.

⁴⁰ Er. Dodds, *Grecii și iraționalul*, Editura Polirom, Iași, 1998, *passim*.

⁴¹ *folies* care stigmatizează vicii și defecte produse de pierderea rațiunii. Michel Foucault, *Istoria Nebuniei în epoca clasică*, Editura Humanitas, București, 1996.

- a. *Ianus Bifrons*, care alătură, la rândul său ipostaza damnatului, a marginalului, ipostazei ferm conturate a Nebuniei personificate, exilate în afara cetății, de unde își strigă monologul despre viciu și virtute, realitate și iluzie⁴².
- b. *Arhetipul lui Narcis*, al refuzului lumii și iluziei descoperirii de sine, ca unic reper al periplului individual pe marea ispitelor. Plăcerea complicității cu sine și cu propriile greșeli este mărturisită într-un pasaj din „Of old Folyes encresynge foly with age”⁴³ :
 „I am a childe and yet lyuyd haue I
 An hundreth winter encresynge my foly” .

Complicitatea cu sinele suspendă reciprocitatea, legătura cu normele cetății, consecința fiind marginalizarea. Nebunul se află într-o stare de ambiguitate etică. Spațiul *stultiferrei navis* capătă semnificația unui Purgatoriu, poziționat între Paradis și *Narragonia*. *Corabia Nebunilor* exprimă un conflict etic de dimensiuni tragice. Fiecare dintre membrii echipajului respinge un arhetip comportamental creștin, refugiindu-se într-o lume interioară, limitată. Tragismul etic se accentuează cu fiecare poem, care mai adaugă o treaptă la scara descendentă a păcatelor.

În *Stultifera Navis*, ca și în *Laus*-ul erasmian nu există dialog. Fiecare viciu-personaj respectă regula monologului, adresându-se unui auditoriu imaginar. Poemele par a fi construite în jurul ideii de responsabilitate individuală. Fiecare personaj este independent, poziționat într-un decupaj propriu, intenția lui Brandt fiind probabil de a transmite ideea de libertate a deciziei morale. Întreaga operă este structurată de ideea de a defini virtutea prin ceea ce nu este aceasta.

Viciul, rezultat prin suprapunerea sinelui narcisist și a sinelui *anakastic* (definit sub presiunea necesității) implică retragerea în spațiul închis al dorințelor personale.

Nebunia este antrenată într-un joc academic de metafore care o întemeiază ca eboșă a rațiunii. Vechea temă homerică a morții și pierderii identității în călătoria pe apele fluviului Styx este suprapusă de tema nebuniei ca modalitate de resemnificare identitară, și a voiajului spre un antipod al Paradisului virtuților creștine- *Narragonia*. Moartea și nebunia redefinesc interioritatea individului. Spectacolul terapeutic al morții⁴⁴, al „deșertăciunii deșertăciunilor” a fost înlocuit, până la sfârșitul Evului Mediu, cu spectacolul nebuniei, al iraționalității sinonime cu moartea și cu „vânarea de vânt”⁴⁵. Nebunul-personaj al literaturii filosofice renascentiste și post-renascentiste păstrează ceva din atitudinea nebunului creștin din primele veacuri de după Christos, care își înlocuiește cuvintele cu hohote de răs moralizatoare⁴⁶.

Complexa temă antică a psihomahiei, consecință a unei complicate hermeneutici a sinelui⁴⁷ este desprinsă din contextul filosofico-religios păgân, și plasată în lista celor douăsprezece perechi de contrarii care scindează sufletul: Credință-Idolatrie, Speranță-Disperare, Milă-Avariție, Castitate-Desfrânare, Prudență-Nebunie, Răbdare-Mânie, Blândețe-Severitate, Înțelegere-Dezbinare, Ascultare-Nesupunere, Perseverență-Delăsare⁴⁸.

⁴² Michel de Certeaux, *Fabula mistică*, Editura Polirom, Iași, 1996.

⁴³ *The Ship of Fools*, p. 107.

⁴⁴ Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, Editura Humanitas, București, 2002, *passim*.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 44-50.

⁴⁶ Michel de Certeau, *op. cit.*, *passim*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Sebastian Brant, *Stultifera Navis*, p. 21.

În *Narrenschiff*, tema sfârșitului lumii este redusă la dimensiunile apocalipsei individuale, fiecare viciu-personaj fiind o ipostază a acesteia⁴⁹.

În opera lui Sebastian Brandt se întâlnesc și se completează poetic complexul arhetipal clasic și cel biblic, structurate pe arhetipul corabiei, arhetipul insulei și tema nebuniei. *Narrenschiff* se dezvoltă ca antitip al aventurii argonautice și al modelelor etice de eroi imaginari, furnizate cu generozitate de antichitatea clasică, și înlocuite ulterior de literatura agiografică creștină.

Călătoria din *Narrenschiff* are două puncte de referință: corabia și insula către care se îndreaptă. Corabia și ținta sa, *Narragonia* sunt coordonatele unui spațiu psihogeografic în care devine posibilă deconstrucția imaginii de sine. *Narragonia* este oglinda externă care reflectă etapele retragerii într-un spațiu subiectiv, distopic. Voiajul devine astfel simbolul deschiderii și intrării în sine, iar corabia și insula devin simboluri ale imaginii de sine și dublului său monstruos. Narațiunile construite în jurul ideii de călătorie, explorare au fost interpretate ca forme de manifestare ale nevoii psihologice de autocunoaștere, care au avut drept rezultat nașterea subiectului și subiectivității în Europa premodernă⁵⁰.

Brandt descrie un itinerariu psihogenetic descendent, dominat de mecanismele negative de formare a conștiinței de sine. *Narragonia* este un contra-Paradis, un spațiu al abandonului de sine.

Corabia nebunilor este așadar, o excepție într-un peisaj arhetipal dominat de corabia Argonauților⁵¹, sau de corăbiile lui Odiseu⁵², Enea⁵³, Cosmas Indicopleustes⁵⁴ asociate ideilor de călătorie întemeietoare, și de itinerariu al regăsirii sinelui, de Paradis interior. Ithaca și Roma, coordonate ale sinelui axial, eroic, nu au nimic în comun cu *Narragonia*, paradisul iluzoriu al nebunilor, din poemul lui Brandt. *Stultifera navis* este, mai degrabă, un eshatip al corabiei lui Charon, pornită într-un itinerariu al uitării de sine.

În contextul religios iudaic și creștin (arca lui Noe- *tebâh*⁵⁵, gr. *kibotos*⁵⁶, lat. *arca* - plutind în căutarea centrului lumii- muntele Ararat) corabia a devenit simbolul periplului spiritual, al traversării lumii către limita eshatologică, către viitorul paradisiac. Arca (verbul *arceo*, înseamnă „a conține”⁵⁷) este și simbolul circumscrierii într-un spațiu sigur, salvator.

Singurul element comun al narațiunilor amintite, cu opera lui Brandt, este caracterul metairetic⁵⁸ al călătoriei, ideea de abandon al unui orizont de semnificații, de asumare a unei stări intermediare, de căutare, de incertitudine. Tema navigării către o insulă paradisiacă se suprapune cu tema trecerii spre Lumea de Dincolo. În imaginarul medieval occidental spațiul dintre lumi este un teritoriu al nimănui, lipsit de coordonate⁵⁹.

⁴⁹ Sebastian Brant, *Stultifera Navis*...cântul CXVII, vs.21-22, 57.

⁵⁰ Tom Conley, *The Self-Made Map. Cartographic Writing in Early Modern France*, University of Minnesota Press, Minneapolis, Londra, 1996, p. 2-11.

⁵¹ Apollonius din Rhodos, *Argonauticele*, Editura Univers, București, 1976.

⁵² Homer, *Odiseea*, trad. George Murnu, Studiu introductiv și comentarii de D. M. Pippidi, Editura de stat pentru Literatură și Artă, București, 1956.

⁵³ Vergilius, P. Maro, *Eneida*, trad. Dan Slușanschi, Editura Paideia, București, 2000.

⁵⁴ Wanda Wolska, *La Topographie chrétienne de Cosmas Indicopleustes*, Théologie et science au Vie siècle, Presses Universitaires de France, Paris, 1962.

⁵⁵ Termenul *tebâh* este utilizat și pentru coșul în care a fost abandonat Moise.

⁵⁶ Matei 24, 38; Luca 17, 27.

⁵⁷ Gh. Guțu, *Dicționar Latin-Român*, Editura Științifică, București, 1993, p. 46.

⁵⁸ verbul *metairein* (Matei, 13, 53) indică traversarea, trecerea dintr-un *topos* în altul.

⁵⁹ Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarii*, ed.cit., p. 154-171.

Corabia atrasă de mirajul *Narragoniei* este simbolul cunoașterii subiective, o cunoaștere rezumată la propriile limite, trasate prin autocontemplare. *Stultifera Navis* poate fi interpretată ca alegorie a închiderii în sine, a autoclastrării care suspendă reperele clasice ale reciprocității, alteralizându-le și măbind în mod constant distanța față de ceilalți. Nebunul este neinteligibil, devenind astfel un „prizonier al trecerii”⁶⁰. Condiția sa parepidemică este profund diferită față de cea a creștinului „străin și călător pe pământ”. Spațiul pe care îl străbate nu este o punte spre Împărăția lui Dumnezeu, ci un spațiu intermediar, al înstrăinării de sine și de lume, un interval între un țărm abandonat și unul necunoscut. În acest context, tema călătoriei și a înstrăinării capătă o conotație contrară celei biblice⁶¹. Călătoria își pierde scopul soteriologic, și implicit legătura cu tema arhetipală a sufletului-luntre, construită în secolul al XV-lea pe narațiunea clasică a eroului-copil încredințat valurilor⁶² sau pe tema iudaică a abandonului și călătoriei mântuitoare⁶³.

Stultifera navis pornește într-o călătorie care suprapune vechile teme ale exilului și exodului, încărcându-le cu o profundă negativitate. Viciile personificate sunt alungate de pe țărmul creștin, exilate în *Narragonia*, ținut ambiguu, distopic, din perspectiva moralei creștine. Drumul spre *Narragonia* este transformat din exil, în exod spre un paradis eliberat de constrângerile Cetății, un antitopos al „Pământului Făgăduinței”.

Exilul-exod al *Corabiei Nebunilor* este consecința pierderii unor repere axiologice. Corabia preia negativul lumii și evadează într-un spațiu fără sisteme de referință, în care „afirmarea răsturnată” a umanului devine posibilă⁶⁴.

Aventură tragică, renunțare, abandon, drumul spre *Narragonia* este o ieșire, o expulzare din realitatea constrângătoare, și din ordinea lumii.

Bibliografie

Izvoare edite:

- Augustin, Sfântul, *De civitate Dei*, Editura Institutului Biblic, București, 1997.
 Apollonius din Rhodos, *Argonauticele*, Editura Univers, București, 1976.
 Homer, *Odiseea*, trad. George Murnu, Studiu introductiv și comentarii de D. M. Pippidi, Editura de stat pentru Literatură și Artă, București, 1956.
 Meister Eckhart, *Cetățuia din suflet*, Editura Herald, București, 2004
 Vergilius, P., Maro, *Eneida*, trad. Dan Slușanschi, Editura Paideia, București, 2000

Volume:

- Braude, S. E., *First Person Plural: Multiple Personality and the Philosophy of Mind*, rev. ed. Lanham MD, Rowman and Littlefield, 1995.
 Cargnello, D., *Alterita e alienita*, Casa Fioriti, Roma, 2010.
 de Certeaux, Michel, *Fabula mistică*, Editura Polirom, Iași, 1996.

⁶⁰ Michel Foucault, *Istoria Nebuniei în epoca clasică*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 16.

⁶¹ Geneza 12, 1: și a zis domnul către Avraam: „Leși din țara ta și din neamul tău și din casa tatălui tău, și vino în țara pe care ți-o voi arăta eu”.

⁶² Mitul lui Perseu

⁶³ Avraam, Iosif, Moise.

⁶⁴ *The Ship of Fools*, ed.cit., p. 107.

- Conley, Tom, *The Self-Made Map. Cartographic Writing in Early Modern France*, University of Minnesota Press, Minneapolis, Londra, 1996.
- Dodds, Er., *Grecii și iraționalul*, Editura Polirom, Iași, 1998.
- Erasmus din Rotterdam, *Elogiul nebuniei*, trad. Ștefan Bezdechi, Editura Minerva, București, 2000
- Flanagan, O., *Multiple Identity, Character Transformation and Self-Reclamation*, Oxford University Press, 1996.
- Foucault, Michel, *Istoria Nebuniei în epoca clasică*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Guillaumont, A., *Originile vieții monahale*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- Guțu, Gh., *Dicționar Latin-Român*, Editura Științifică, București, 1993.
- Hacking, Ian, *Rewriting the Soul: Multiple Personality and the Sciences of Memory*, Princeton University Press, 1995.
- Huizinga, Johan, *Amurgul Evului Mediu*, Editura Humanitas, București, 2002.
- Jaccard, R., *L'exil intérieur. Schizoïdie et civilization*, Presses Universitaires de France, 2000.
- Jung, C. G., *Personalitate și transfer*, Editura Teora, București, 1996.
- Raden, Jennifer, *Divided Minds and Successive Selves*, Cambridge MA: MIT Press, 1996.
- Radden, Jennifer „Identity, Personal Identity, Characterization Identity and Mental Disorder” în *The Philosophy of Psychiatry*, Oxford University Press, 2004,
- Schechtman, M. *The Constitution of selves*, New York, Cornell University Press, 1996.
- Spanos, N., *Multiple Identity and False Memories: a Sociocognitive Perspective*, Washington DC, American Psychological Association, 1996,
- Spidlik, T., *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, vol. 1, Editura Deisis, Sibiu, 1997.
- Taylor, Charles, *Sources of the Self. The Making of Modern Identity*, Cambridge University Press, 2009.
- The Ship of Fools*, translated by Alexander Barclay, Edinburgh, William Paterson, London, Henry Sotheran and Co, 1974.
- Wilkes, K., „How many Selves make Me?” în D. Cockburn (ed.), *Human Beings*, Cambridge University Press, 1991.
- Wolska, Wanda, *La Topographie chrétienne de Cosmas Indicopleustès*, Théologie et science au Vie siècle, Presses Universitaires de France, Paris, 1962.

STUDII ȘI ARTICOLE:

- Brown, B.G., “The BASK (Behavior, Affect, Sensation, Knowledge) Model of Dissociation”, *Dissociation*, (1998) 1 1: p. 4-23.
- Buchanan, A., „Advance Directives and the Personal Identity Problem”, *Philosophy and Public Affairs*, (1988) 17, 4: p. 277-302.
- Dresser, R., „The Ulysses Contract”, *Hastings Center Report*, (1984) 14, 3: p. 13-16
- Graham, G., „Recent Work in Philosophical Psychopathology” , *American Philosophical Quarterly*, (2002) 39: p. 109-133.
- Park, S. M., „False Memory Syndrome”, *Hypatia*, (1997) 12,2: p. 1-50.
- Quante, M., „Precedent Autonomy and Personal Identity”, *Kennedy Institute of Ethics Journal*, (1999) 9, 4: p. 365-381.